

ורכב מאמינים

עלון שבועי מבית 'בני אמונים'

312

פרשת ויחי

תש"פ

מאוצרות אמונים

פניני אמן ותפלה בפרשה

להודות לה' על טובת המלך

"וישתחו ישראל על ראש המטה" (מז לא)

"וישתחו ישראל" - תפלה בעדניה סגיד ליה"ג לשועל יש להשתחוות בשעת מלכותו; "על ראש המטה" - הפך עצמו לצד השכינה (רש"י).

מראשית דברי רש"י נראה שהשתחוה יעקב ליוסף, ואלו מהמשכם נראה שהתכונן להשתחוות לשכינה. למי אפוא השתחוה יעקב?

פרש רבי שלמה קלווגר:

המקבל טובה מאדם מן השורה - עליו להפיר לו טובה על כך, שכן הבחירה היתה נתונה בידו אם להיטיב עמו אם לאו. אולם המקבל טובה ממלך אינו חייב להפיר לו טובה על כך, שכן טובה זו נתנה לו מידי ה', ככתוב (משלי כא א): "לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו".

בכך נתן לפרש את דברי רש"י: כאשר קבל יוסף את בקשת יעקב לקבורו בארץ כנען, בקש יעקב להודות על כך לה', ולפיכך הפך פניו כלפי השכינה והודה. ומדוע לא הודה ליוסף? משום שהחשיבו כמלך, שכן: "תעלה בעדניה סגיד ליה", ואם מלך הוא - ה' הטוה את לבבו להיטיב לו.

אמרי שפר

ברכת הבנים - כיצד?

"וישלח ישראל את מימיו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה" (מח טז)

רבי יעקב עמידו הביא את המנהג המפורסם לברך את הבנים בזיל שבת והוסיף כי בעת הברכה יניח האב את שתי ידיו על ראש בנו המתברך, כפי שנושאים הכהנים את שתי ידיהם בברכת כהנים. ואין לתמוה על כך מהעובדה שיעקב הניח רק את ידו האחת על ראש נדביו, שכן עשה כך בלית ברירה, משום שבקש לברך את שניהם כאחד. זאת כדי שהעדותו את אפרים על פני מנשה הבכור לא תבלט, כפי שהיה קורה לו היה מקדים בפעל לברך את אפרים ולאחר מכן את מנשה.

לעומת זאת הובא בשם הגאון שנהג לברך ביד אחת בלבד, לפי שמבאר בגמרא (פסחות כז ב) שצד הנושא את כפיו עובר בעשה. וכן הניח רבי ברוך אפשטיין ששמע מפי איש נאמן שכשברך הגאון את הגר"ח לנדא, מו"ץ דוילנא, בשעת חפתו, הניח רק יד אחת על ראשו והטעים את מנהגו בכך שלא מצינו ברכה בשתי ידים אלא לכהנים במקדש.

בית יעקב: הנהגת סידור ליל שבת אות ז: סידור הגאון סדר ליל שבת; תורה תמימה: נשא אות קלא

בעוסקנו בענין הנהגת האב בברכתו לבניו, מצאנו לנכון להביא את דבריו של רבי אליעזר שפאפו בנוגע לברכת ההורים:

'אמן' - הצהרת אמונה מדורי דורות

"האספסוף ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" (מט א)

"בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במסתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי, יצחק, שיצא ממנו עשו? אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד... באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" (פסחים נו א).

על דברי הגמרא הוסיף רבנו יהודה ברבי יקר גלוי נפלא:

כאשר נוכחו בני יעקב לדעת שאביהם לא יגלה להם את השם, לפני שקראו: "שמע ישראל", הוסיפו ואמרו: "א-ל מלך נאמן!" כלומר: אף שאיננו יודעים את השם, בוטחים ומאמינים אנו בכל לבנו שהקדוש ברוך הוא נאמן להבטחתו ויגאלנו בעת שיצלה רצון לפניו.

נמצא שמנהג אמירת "א-ל מלך נאמן" קדם קריאת שמע (ראה טור ושור"ע אורח סא ג), יסודו במעמד פרדת יעקב מבניו, שהוא המקור אף לאמירת "ברוך שם...". לאחר קריאת שמע. (אולם ראה בטור אורח סא) שהביא בשם הרמ"ה שכתב על מנהג אמירת "א-ל מלך נאמן" לפני קריאת שמע: "לא יעקב אמרה, ולא בניו, ולא משה אמרה..."

הצהרת האמונה העצמית של בני יעקב היא בעצם סודה של הפלה אמן. שכן הובא בגמרא (שבת קט ב): "מאי אמן? אמר רבי חנינא: א-ל מלך נאמן". שלוש אותיותיה של המלה 'אמן' מכונות לשלוש התבות: "א-ל מלך נאמן", וכפי שפרש רש"י (שם) שהעונה אמן "מעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן", והוסיפו התוספות (שם ד"ה א"ד) שיש להרהר בתבות אלו בשעת ענית אמן.

בכך פרש רבי אברהם דב מאביריטש את מאמר חכמים (ברכות נג ב): "גדול העונה אמן יותר מן המברך". בלשון הברכה 'אלהינו מלך העולם, מקבל על עצמו המברך על מלכות שמים, ומכריז שה' הוא א-ל ומלך, ואולם העונה אמן מוסיף ומצהיר שה' הוא אף 'נאמן', ולכך גדול הוא מן המברך.

פרוש התפלות והברכות עמ' ט: מהרש"א ח"א שבת קט ב, סנהדרין קי ב; פת עין פר' ויחלצם; אבני שלמה ח"ב עמ' יט

"על האדם להתאמץ ולהשתדל מאד לקבל את ברכת אביו ואמו, שמלבד שברכתם קרובה להתקיים לפי שהם מברכים אותו באהבה ובלב שלם, מקיים הוא בכך מצות כבוד אב ואם. וכבר אמרו חכמים (ראה זהר תולדות קמז ב) שכל הטובה והמלכות שיש לזרע עשו בעולם הזה, הנם משום שעשה החשיב את ברכת אביו. כפי שמצינו שלאחר שנזל יעקב את ברכתו, מיד (בראשית כז לד): 'ויציעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי'".

פ'לא יוצר' ערך ברכות

סדר הברכות כסדר המתברכים

"וישם את אפרים לפני מנשה" (מח כ)

בספרים הובא מדרש פליאה: "מזון שמזון קודם לעץ, שנאמר: 'וישם את אפרים לפני מנשה'".

באר רבי שמעיה לעזר רבה של סעקעל-קערסטור:

אמרו חכמים (ברכות מא א) שכל פרט המוזכר קודם בפסוק המונה את שבעת המינים (דברים ח ח): "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש" - קודם לענן ברכה. לפיכך, הרוצה לאכל חטה וענבים יקדים לברך על החטה המזכרת בפסוק לפני הגפן (ראה משיב ריא ח).

לכך כנו חכמי המדרש: מהעובדה שהקדים יעקב להזכיר את אפרים בברכה, מפני שהחשיבו יותר, רואים אנו שדרך הפסוק למנות את הדברים כסדר חשיבותם. ומכאן שאף שבעת המינים נמנו לפי סדר חשיבותם, ואם כן "מזון [חטה] קודם [לגפן] העץ" לברכה.

פניני יחזקאל

הקפדת שם האדם בעת המצוה

"בסדס אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבוד" (מט ו)

רש"י הביא את דברי חכמים (ב"ר צח ה) שבקש יעקב שלא ייחסו את שמו על קרח יגנו בשעה שיחלק על משה ואהרן. ואולם כאשר הכתוב מיחס את בני קרח ששוררו על הדוכן (דה"א י א' ו-כב, ג), הזכיר עליהם שם יעקב.

הרמב"א (אורח קלט ב) הביא את המנהג המובא בראשונים לקרא לעולה לתורה בשמו ובשם אביו. אולם החיד"א כתב שמנהג בני ירושלים שלא לקרא לעולה לתורה אלא השמש מודיעו באפן אישי, מחפש שמה לא יתראה לעלות. ואמרו חכמים (ברכות נה א) שמי ששוראים לו לעלות לתורה ואינו עולה מתקצרים ימיו.

רבי יששכר ויגוט רבה של טשונסטחוב כתב שמקור שדקדקו הפתובים להזכיר את שמו של יעקב כשהתחילו בני קרח ששוררו על הדוכן, אף שהכל יודעים שהיו מזרע יעקב. נתן ללמד שיש ענין וחשיבות להזכיר את שם האדם בנוגע לזכר מצוה, וזהו המקור להקפדת בני אשכנז לקרא לעולה לתורה בשמו ובשם אביו.

ש"ת י"ח שאל סי' יג: פתחו שערם ש"ת סי' יח

מלאך בגימטריה 'אמן'. ההקפדה על ענית אמן מבטיחה שמירה והגנה מפל רע, בכתוב (תהלים לד ח): "חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

(אלף בינה) [לר"י אבוחצירה] תהלים לד ח

ברכות השחר: בקול בכוונה בחברותא.

המלאך הנאל אתי מכל רע

זכוי הרבים בעניית אמן

'מהמברך ומהעונה יתקלס עלאה'
בבואנו להגדיר את מהות תפקידו של 'צבאי אמן' נדמה כי נוכל לסכמו בתאר קצר: 'מזכה הרבים'. על המזכה את הרבים אמרו חכמים (ב"ב ט א): "גדול המעשה יותר מהעושה", ועל עניית אמן נאמר (ברכות נב ב): "גדול כמה גדול הוא 'המעשה' בעניית אמן...".

וכפי שכתב הפלא יועץ על זכוי הרבים במצות עניית אמן: "ומאחר דכתיב: 'אל תמנע טוב מעמליו בהיות לאל ידך לעשות', מה מאד צריך להזהר לומר הברכות בקול רם, אם יש אנשים שידע בהם שהמצות לענות, אל ימנע טוב מהם, ולו היה צדקה יותר מפנה, כי 'גדול המזכה' וכל המעשה את חברו לדבר מצוה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה... ומהמברך והעונה יתקלס עלאה ועליהם תבא ברכת טוב..."

המזכה את חברו - כאלו מחיהו

רבות נוכל להאריך במעלת מזכוי הרבים, אולם נדמה כי אין גדולה מהבטחת חכמים (אבות ה יח): "כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו".

בזהר הקדוש (שמות דף קט א) אמרו שאלו היה יודע האדם כמה גדולות האכות והתועלת למזכה את חברו במצוה, היה רודף אחר כל הזמנות לזכות את חברו כרודף אחר החיים.

וכן כתב בפלא יועץ (ערך הצלה): "ואם כל כך גדולה מצות הצלת נפש, על אחר כמה וכמה... מזכה את חברו לזכור מצוה. מאחר שאמרו שהמחטיא הוא יותר מההורג, כן המזכהו הוא יותר מהמחיהו".

להקדיש מזמנו לטובת אחרים

ידועים דברי האור החיים הקדוש (דברים כב א):

"ואל יאמר האדם אני הולך בדרך התורה והמצוות ואת נפשי הצלתי, אלא כל אדם מחיב לזכות את הרבים בכל עניי התורה ולהשיב בנים לחיים אביהם שבשמים. וזה נלמד מהשבת אבדה; שאם יש חיוב להשיב ממנו של יהודי, כל שכן יש חיוב להשיב גופו של יהודי לאבינו שבשמים".

בהקדמה לספרו הנודע 'שערי ישר' האריך הגאון רבי שמעון יהודה הכהן שקאפ בדבר החובה המוטלת על כל יהודי לשקד על טובת חברו, ובתוך דבריו כתב: "חובה על האדם להקדיש מזמנו לטובת אחרים, וזה כל יסוד ושרש מגמת תכלית חינו, שיהיו כל עבודתנו ועמלנו תמיד מקדשים לטובת הכלל".

ובזה נדמה במקצת לקדוש ברוך הוא שכל מעשיו בבריאה, כל רגע ורגע שכל מעשיו מקדשים לטובת הכלל. וזאת מיהיה אחד שזכה לחזק אותו באמונה ('להגיד ח"ג עמ' 209).

מה לכהו ב'הונג קונג'!?

הספור שלפנינו ספר מפי הרב אשר אנשיל כ"ץ שליט"א, גאב"ד 'חרדים', העוסק מזה שנים בשליחות קדש חובקת עולם למען פשרות המזון בבתי ישראל:

הונג קונג הגדולה קדמה את פני צות משגיחי הפשרות ובראשם הרב כ"ץ, בפסקי התנועה הארנים שלה. טורים ארנים וצפופים של מכוניות השתרכו בכבישים העמוסים, פנסייה מהבהבים לסריו, וקול שפירותיהו מהדהד ברב עצמה בינות לגורדי שחקים המתנשאים מכל עבר.

נופה של הונג קונג היה מפר לצות משגיחי הפשרות, אשר הגיעו אליה כדי להכשיר פס יצור במפעל יחודי לתמציות ורכיבים נחוצים בתעשיית המזון לחת הפסח הקרוב. זה מכבר היו הם למודים בסבלנות הנדרשת מתושבי הונג קונג ומהמברכים בה, בשל פקמי הענק המשתרכים תדיר לאורך כבישיה ברב שעות היממה. אלא שהפעם לא היה להם הסבלנות, והם הביטו שוב ושוב בקצר רוח במחוגי השעון שהסתובבו לאטם, מחילים שהפקק האדום ישתחרר במהירות.

יצור התמציות המבקשות כרוך בתהליך ארוך המתמשך על פני כמה ימים ברציפות, תהליך שאינו ניתן לעצירה. כיון שהמפעל מיצר בקו יצור מקבילים רכבי חמץ, הפסוק על קו היצור הקשר דרש פסוק הדומ לאורך עשרים וארבע שעות ביממה, כדי להבטיח ששום גרגר של חמץ או מזון שאינו קשר לא חדר לתוכו בשעות.

לו היה הכל הולך כשורה, אמור היה התהליך להסתיים בבקר יום הששי, זמן מספיק כדי שייכלו המשגיחים להספיק לנסע לאזור יהודי מבסס, שם תכננו לשבת באכסניה שהזמנה בעבורם מבעוד מועד. אם לאו - יאלצו הם לשבת בתוך המפעל הענקי, בינות לגוים מלכסני עניים, לאכל דגים מקפסאות שמורים ולברך 'מוציא' על מצות. חזיה בלתי נעימה בהחלט.

מבחינת שמירת שבת אין בכך כל בעיה. 'בסוף הכל' יאלצו לקדש על היין ולהתפלל 'נשמת' בין חביות היצור ומערכות הקיטור הענקיות ולהמשיך להראות נוכחות באולמות היצור גם במהלך השבת, כדי שתחילה לא יפגש לתוצר הקשר דבר חמץ.

עמה הם 'תקועים' באמצע הפסק הארוך, מהרהרים בתהליך היצור שהתחילו מתקפת, ובהשלכות שיש לעבדה זו על האפן שבו הם ישבתו בשבת הקרובה... הלחץ נכר היטב בפניהם, אולם לא היה להם דבר לעשות, מלבד תלות עניינה השמירה בתפלה שהפקק ישתחרר במהירות, והם יוכלו לסיים את היצור עד לבא השבת.

בחסדי שמים, לאחר כמה שעות השתחרר הפסק, והרבה דהר במהירות אל המפעל. משגיהו, החלו מיד בנהלים המקבילים לפתיחת היצור: המכוניות נקו, הפועלים תדרכו ועד מהרה החלו לגלגל המכוניות לשעט.

למשך כל ימי היצור ליתא את המשגיחים עננה של דאגה לגורל השבת הקרובה. על אף שערכו לכך מראש, לא היו יכולים להעלות בדעתם את האפשרות כי יאלצו לשבת בין פתלי המפעל.

הרב כ"ץ וצוות המשגיחים התפללו כי היצור יסתיים טרם כניסת השבת, ותפלתם נענתה. שעות ספורות טרם כניסת השבת הסתיים היצור. אולם רק כאשר החביות ובתוכן

הלא יאמן קרה! אף סמימית את תפילתי, והנה נשמע צלצול הטלפון; הרמתי, ומעבר לשון... כהן! אין לי ספק כי בורא העולם שלח אותך אלי, הוא שמע את תפילתי והביא לי כהן. במוצאי שבת, כשתשמש ככהן בשמחת הפדיון, תדע שאינך רק כהן, כי אם מלאך שגשלח משמים! סים הרב את דבריו הנרגשים.

במוצאי שבת נערכה שמחת 'פדיון הבן', לשכל הנזכרים במקום נפעמים לשמע הנס המפלא. מלבד ששמש הרב כ"ץ ככהן, היתה נוכחותו במקום לחזק חי וממשי בהבנת כחה של תפלה, כיצד יש ביכולתה 'להצמיח' כנגד כל הסבוכים, כהן מהדר בזמן המדויק בקהילה יהודית נדחת ומגמת.

פריני פרשת השבוע נח תש"פ